

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING DIDAKTIK-METODIK KOMPETENTLIGI SHAKLLANTIRISH

Badalov Kamoliddin Rahmat o'g'li

Termiz Iqtisodiyoy va servis universiteti o'qituvchisi

Tojiyev Husniddin Baxtiyorovich

Termiz Iqtisodiyoy va servis universiteti o'qituvchisi

Zokirov Javohir G'aybullo o'g'li

Termiz Iqtisodiyoy va servis universiteti o'qituvchisi

E-mail: kamoliddinb24@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining didaktik metodik xususiyatlari, ularning kompetentligini rivojlantirish haqidagi fikr mulohazalardan iborat, o'qituvchi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich, kognitiv, didaktik-metodik, emotsional, pedagogika, shaxs.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining didaktik-metodik kompetentligini rivojlantirishda kognitiv komponentning ta'limiy jihatlarini shakllantirgan holda didaktik-metodik kompetentlikning barcha tarmoq sohalarida identifikatsiyalash bilan ta'lim sub'ektining ta'lim ob'ekti, guruh, guruh vakiliga o'xshatish yoki tenglashtirishda emotsional-kognitiv anglash jarayonlarini alohida ajratib o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi [1-3].

Akademik R.X.Djuraev muallifligi asosida yozilgan pedagogik atamalar lug'atida kognitiv, kognitiv ta'lim, kognitiv uslub, tushunchalari tahliliga quydagicha to'xtalib o'tilgan:

Kognitiv – shaxsning mustaqil fikrlash jarayoni [2].

Kognitiv ta'lim – alohida iqtidorli bolalarga ta'lim-tarbiya.

Kognitiv uslub – 1) shaxsning bilish jarayoni strategiyasida qo'llaydigan o'ziga xos bilish xususiyatlari; 2) maxsus tanlangan testlar to'plamiga ko'ra nazorat qilish usuli yoki xususiy bilish ko'rsatgichlari majmui sifatleri deb ta'riflangan[4].

Kognitiv (lotinchadan - cognitio) – bilish. Shaxsning kognitiv nazariyasiga Dj.Kelli shunday to'xtalib o'tgan, har bir inson turli murakkablik va mazmunga ega bo'lgan bilishga oid "shaxsiy tuzilishlar" tizimini tuzadi, u orqali tashqi olamga, boshqa insonlarga va o'ziga baho beradi, inson xulqi uning bilimi bilan, ya'ni xabardorligi bilan belgilanadi deb etirof etgan. Demak, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda kognitiv ta'lim ham asosiy komponent sifatida quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi [5].

Pedagogikada o'qituvchi bilimlari tizimining vazifasi – didaktik faoliyatning metodologik asosi sifatida va amaliy xatti-harakatlarning bevosita sifatida ikki tomonlama belgilanishini keltirish zarur (N.V.Kuzmina, I.G.Ogorodnikov, M.N.Skatkin, V.A.Slastenin, S.I.Arhangelskiy, V.V.Kraevskiy va b.q).

Motivatsion komponent motivlar tizimini kiritadi, ular faoliyatga (S.L.Rubinshteyn), jumladan o'quv faoliyatga ongli undashni, insonning xulqi umuman belgilanadigan barcha psixik jihatlarning majmuini (P.M.Yakobson) ifodalaydi. Har qanday faoliyatda ish xususiyati bilan bog'liq bo'lmagan tashqi motivatsiyani hamda mazmunli (M.G.Yaroshevskiy ta'biri boyicha) ichki motivatsiyani ajratish mumkin. Mazkur komponent ko'pgina tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan bo'lib (A.N.Leontev, V.N.Myasishev, P.M.Yakobson va b.q.), ular o'qituvchini tayyorlashda uni tizim hosil qiluvchi sifatida qarash lozim.

N.L.Abulxanova-Slavskaya, L.N.Kogan va b.q. pedagog shaxsining qadriyatli komponentini ajratadilar. Mazkur tadqiqot ishi doirasida biz didaktik-metodik kompetentlikning har bir sohalarida motivatsion-qadriyatli komponentni ajratamiz. Motivatsion-qadriyatli komponent, didaktik sohadagi bilimlarni qadriyatli o'zlashtirish va o'z-o'zini takomillashtirishga yo'nalganlikni ta'minlab, o'z ichida motivlarni hamda bo'lajak o'qituvchini didaktika bilan bog'liq qadriyatlarni kiritadi [6].

A.K.Markova, E.D.Telegina, V.T.Podvoyskiy va b.q. o'quv va didaktik faoliyatning ijodiy motivatsiyasini ajratadilar. Tadqiqotchilar har bir talaba – bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida, shuningdek, amaliyotchi o'qituvchilarda ustun va boysunuvchi motivlarni ajratish bilan ierarxik tashkil etilgan, tartibga solinadigan motivlarning o'ziga xos tizimining mavjudligini ta'kidlab o'tadilar [7].

Bilishga oid motivlar va didaktik-ijodiy yutuqlar motivlarining ahamiyatli hisoblanadi. Ijtimoiy aniqlash motivlari ota-onalarning, o'quvchilarning, hamkasblar, kursdoshlarning hurmatini qozonishga intilish ko'rinishida namoyon bo'ladi [8-13]. Shaxsiy-obro'li motivlar didaktik faoliyatda shaxsning o'z-o'zini amalga oshirishi jarayoniga ta'sir ko'rsatadilar. Bilishga oid motivlar o'z bilimlarini doimiy rivojlantirishga intilish, psixologiya va pedagogikadagi murakkab nazariy va metodologik muammolarni o'rganishga, muayyan pedagogik texnologiyalarini egallashga yo'nalganlik ko'rinishida ifodalangan[14].

Faoliyatning individual uslubi pedagogik texnologiyani kiritish yoki uni idrok etish to'g'risidagi qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Bu o'z navbatida OTMdagi individual uslubni shakllantirish va o'z-o'zi rivojlantirish zarur ekanligini ko'rsatadi [15].

Individual-ijodiy komponentning shakllanishi jarayonida bo'lajak o'qituvchining o'zini ma'lum ijodiy individuallik sifatida anglashini, kelgusi takomillashtirish va

tuzatish kiritishni talab etuvchi didaktik-shaxsiy sifatlarini aniqlashini hamda o'z individualligini ma'lum pedagogik texnologiya bilan bog'lashini nazardada tutadi [16].

Didaktik-metodik kompetentlikning barcha sohalariga kiradi. Pedagogik refleksiyaga bag'ishlangan tadqiqotlarga tayanib (V.V.Kraevskiy, A.K.Markova va b.q.), pedagogik refleksiya ostida quyidagilarni tushunamiz: o'qituvchining o'z faoliyati asoslarini anglashi, uning davomida o'z shaxsiy qobiliyatlari, didaktik xatti-harakatlarini baholash va qayta baholash sodir bo'ladi, pedagogik vaziyatlar hisobga olinadi va hokazo [17].

Mazkur komponent quyidagi ko'nikmalardan tashkil topgan: pedagogik faoliyat natijalarini, tahlil uchun namunalar va sxemlarning mavjudligida o'quv-tarbiya jarayoni loyihalashtiradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi – bu bir-ikki aloqador fanlarni emas, balki maktabning mazkur bosqichida barcha o'quv fanlarining asosini o'qitish bilimlari va metodikalarini egallagan umumiy o'rta maktabdagi yagona mutaxassisdir [18-22]. U har kuni 3-4 fan mutaxassislarining tor rolini bajaradi, shuning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi alohida fanlar boyicha metodik bilimlarni sintezlashiga to'g'ri keladi. Mazkur qoida boshlang'ich sinf o'qituvchilari didaktik faoliyatlarining metodik sohasini ajratishga asos bo'lib xizmat qildi. A.A.Verbitskiy pedagogning didaktik muhim komponentlari kompleksiga hozirgacha hal etuvchi ahamiyatli sifatida xizmat qilmagan komponentlarni qo'shadi: o'qituvchining umumiy madaniyatining yuqori darajasi, psixologik-pedagogik va metodik kompetentligi [23-25]. Didaktik-metodik kompetentlikning tahlili dasturi quyidagi bo'limlardan tashkil topdi:

boshlang'ich sinf o'qituvchisi didaktik faoliyatining o'ziga xosligini aniqlash, uni shakllantirishning sharoitlarini aniqlash;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari didaktik-metodik kompetentliklarining funktsional va strukturaviy komponentlari mazmunining tahlili va holatini o'rganib chiqish [26-28].

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining didaktik-metodik kompetentligi ostida o'qituvchining didaktik faoliyati uchun zarur bo'lgan va mazkur kompetentlikni didaktik kompetentlikning xususiy ko'rinishi sifatida ajratishga imkon beruvchi pedagogik ob'ektlar bilan ishlash bilim, ko'nikma, malakalari va maqbul metodlari birligi tizimini tushunamiz.

ADABIYOTLAR:

1. Rahmat ogli, B. K. (2023). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining didaktik-metodik kompetentligi xususiyatlari. *Journal of Universal Science Research*, 1(10), 160-165.
2. Kamoliddin, B., & Kholiqovna, K. N. (2023). A CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF THE DIDACTIC-METHODICAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER. *World Bulletin of Social Sciences*, 21, 160-164.

3. Badalov, K. (2023). DEVELOPING THE CREATIVITY OF A PRIMARY CLASS TEACHER. Open Access Repository, 4(02), 141-148.
4. Kamoliddin, B. (2023, January). BOSHLANGICH SINFLARDA GEOMETRIK MATERIALLARNI ORGANISH MANTIQIY KONIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. In E Conference Zone (pp. 35-39).
5. Badalov, K., & Xolmurodova, N. (2022). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QITUVCHILARINI DIDAKTIK-METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH. Conferencea, 63-66.
6. BADALOV, K. (2022, April). TOOLS FOR HELPING TO DEVELOP THE LOGICAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE TEACHING OF GEOMETRIC MATERIALS. In E Conference Zone (pp. 214-217).
7. Baxtiyorovich, T. H. (2023). BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QUVCHILARIDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH KO 'NIMALARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK YONDASHUVLARNING AHAMIYATI. *Journal of Universal Science Research*, 1(10), 153-159.
8. Tojiyev, H. (2023). FORMING THE ABILITY TO STRUCTURE INFORMATION TECHNOLOGY. *Conferencea*, 105-113.
9. Baxtiyorovich, H. T. (2022). OO 'QUVCHILARDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH TEXNOLOGIYASINING ZAMONAVIY USULLARI VA TAMOYILLARI. *Conferencea*, 139-147.
10. Baxtiyorovich, T. H. (2021). Ways to Organize Extracurricular Activities in Mathematics and Teaching Methodology. *International Journal of Human Computing Studies*, 3(10), 7-9.
11. Зокиров, Д. (2022). Ona tili va o 'qish sav odxonligi darslarida matn ustida ishlash yo 'llari. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(2), 288-291.
12. Zokirov Javohir G'aybullo O'g'li (2023). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA KLASSTER METODLARIDAN FOYDALANISH. *Science and innovation*, 2 (Special Issue 4), 76-79. doi: 10.5281/zenodo.7926259
13. Javohir G'aybullo O'g'li Zokirov (2023). ZAMONAVIY ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANINING YANGILANISHI, MAZMUNI VA AHAMIYATI. *Academic research in educational sciences*, 5 (NUU conference 3), 90-96.
14. Zokirov Javohir G'aybullo o'g'li, 1-3-Sinf O'Quvchilariga Ona Tili Va O'Qish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari , *Journal of Innovation, Creativity and Art: Vol. 2 No. 2 (2023): Journal of Innovation, Creativity and Art*
15. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2023). 1-3-Sinf O 'Quvchilariga Ona Tili Va O 'Qish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(2), 161-163.
16. O'G'Li, Z. J. G., & Aliyarovich, T. E. (2022). BOSHLANG'ICH SINFI ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN METODLAR. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 131-142.

17. Zokirov, J., & Matluba, T. (2022). ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINI O‘RGANISHDA MATN USTIDA ISHLASH USULLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 218-223.
18. O‘g‘li, Z. J. G. (2022). O‘QUVCHILARNING DUNYOQARASHI, BILIMINI OSHIRISHDA ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI FANINING AHAMIYATI. PEDAGOGS jurnali, 10(3), 124-129.
19. Muqimovich, Y. S. Use of Interactive Methods in Teaching Historical Topics in Primary School Reading Lessons. JournalNX, 326-329.
20. Yakubov, S., & Zokirov, Z. (2021). ЛЮБОВЬ К РОДИТЕЛЯМ И ПОЧИТАНИЕ ИХ-ОСНОВНОЕ ЗВЕНО ВОСПИТАНИЯ. Theoretical & Applied Science, (4), 439-442.
21. Zokirov, J. (2022). THE IMPORTANCE OF STRENGTHENING LESSONS IN STUDENTS'MOTHER TONGUE AND READING LITERACY. Academic research in modern science, 1(9), 344-348.
22. Sayfiddinovich, X. R., & Javohir Gaybullo og, Z. (2021). Boshlanganchi Sinf O‘quvchilarida Ekologik Tafakkurni Shakllantirishning Etnopedagogik Asoslari. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 62-71.
23. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Temirova, M. K. Q. (2021). Ethnopedagogical Fundamentals of Developing Interest in Natural Aesthetics in Primary School Students. Scientific progress, 2(7), 832-839.
24. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Xurramov, M. S. (2021). Use Of The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ethnopedagogical, Ethnographic Views Of Primary School Students. Scientific progress, 2(7), 846-853.
25. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Xurramov, M. S. (2021). Use Of The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ethnopedagogical, Ethnographic Views Of Primary School Students. Scientific progress, 2(7), 846-853.
26. Sayfiddinovich, K. R. (2021). The Role of using Interactive Methods in Primary School Lessons. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 114-123.
27. Zokirov, J. G. O., & Xurramov, R. S. (2021). Formation Of Ethnopedagogical Views Among Students Through The Study Of The Life And Work Of Alisher Navoi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 339-343.
28. Yoqubov, S., & Zokirov, J. (2017). OQUVCHILARNI SAVOL BERISHGA ORGATISH USULLARI. In НАУЧНЫЙ ПОИСК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ (pp. 110-112).